

---

# Živý kostel, živá památka, živé umění

---

25. 10. 2011, autor: Martin Bedřich, foto: Martin Staněk, rubrika: i-Forum informuje

Z iniciativy Centra teologie a umění na Katolické teologické fakultě UK se v pátek 21. října konala mezinárodní konference nazvaná *Současná liturgie ve starém kostele*. Zdánlivě odtažitě téma týkající speciálních otázek katolického kultu – neboli způsobů, jak v historických kostelech sloužit mši podle současných pravidel – ukázalo, že se dotýká mnoha obecných problémů současné doby, především vztahu člověka a umění, společenství lidí a prostředí, ve kterém žijí a ze kterého čerpají posilu.

Téma nové liturgie ve starém kostele je tématem tvůrčího vztahu člověka k vlastní tradici, zhmotněné v prostoru sakrálních památek. Praktickou otázkou je způsob, jak upravit prostor např. středověkého či barokního kostela tak, aby v něm bylo možné sloužit liturgii současným způsobem pro současného člověka – to znamená např. čelem k lidu, který již není pasivním, odděleným pozorovatelem, ale aktivní součástí obřadu. Z tohoto praktického zadání ovšem vychází celá řada obecných společenských a kulturních otázek: Jak velký může být náš současný umělecký zásah do památek minulosti? Kde hledat střední cestu mezi pietou k historickému artefaktu a sebevědomím vlastního tvůrčího potenciálu, který touží po realizaci? Jak udržet památku a předávanou tradici živou a oslovující současného člověka?

Otisku naší přítomnosti v materii historického dědictví by měla předcházet její kultivace, která však nesmí sklouznout k bojácnosti a rezignaci před působivostí minulosti. Tato kultivace by měla obnovovat lidskou schopnost vyjádření, vycházející ze zdravého prožívání vlastní plné přítomnosti. Rozlišovací hranice nevede mezi starým a novým, ale vždy mezi dobrým a špatným, lepším a horším. Tento požadavek dostává v souvislosti s náboženským kultem (v tomto případě s katolickou liturgií) mnohem širší značení, ale též zakotvení v hluboké tradici teologického myšlení, které poskytuje pro takový typ uvažování pojmový aparát.

Dynamika katolické bohoslužby, jež ve dvoutisícileté a v principu nezměněné základní formě zpřítomňuje událost minulosti (Kristovu oběť), ovšem vždy v úzkém propojení se specifiky konkrétní doby, národa a země, může být v tomto smyslu inspirativním modelem. A to právě pro tvořivé lidi, kteří v ní, resp. v takto chápané dynamice, mohou nacházet partnera v procesu vlastní hledání i samotné lidské tvorby. Liturgie, která byla v minulosti klíčovým nástrojem estetické kultivace křesťanských národů, má stále potenciál existenciálně oslovovat každého člověka, a to nepochybně i umělce, a vytvářet pro ně prostor tvorby, jejímž kritériem není v první řadě „náboženská“, ale právě skutečná „uměleckost“, snaha o postižení krásy jako univerzálně pochopitelné stopy posvátna.

## Liturgie jako dynamický element

Na konferenci, kterou zahájil děkan KTF UK Prokop Brož, vystoupil i teolog a historik umění Walther Zahner z Mnichova s přednáškou o sakrální architektuře po II. vatikánském koncilu, tedy o způsobech nového uspořádání kostela ve 20. století. Na ní demonstroval nejen hlavní tendence, klíčové principy, ale především rozmanitost, jež v této oblasti při rozdílných prostorových konceptech kostelního prostoru panuje. Jan Kotas, teolog z KTF UK, ve svém příspěvku představil katolickou liturgii nikoli jako statický element, který pro sebe hledá vhodné jeviště ve formě stavby kostela, ale naopak jako dynamický prvek, jenž je vlastním hybatelem změn a inspirací umělců. Nicméně vliv je tu oboustranný, i historicky daný prostor někdy ovlivňoval konkrétní podobu liturgie.

Historik, specialista zvláště na monastickou architekturu Dušan Foltýn z AV ČR vnesl do debaty téma ohrožených a skoro zničených památek (známé např. z českých Sudet) a způsob jejich oživení, znovuvtažení do fungování lidské společnosti. Památka má už ze své definice svědka minulosti potenciál stát se novým pojítkem, svorníkem např. vesnické komunity. Fakticita její existence, bez ohledu na způsob využití, zabraňuje nezvratným diskontinuitám společenského a kulturního života, které mají v důsledku nedozírné následky.

Známý architekt Josef Pleskot představil tři návrhy na úpravu kostelních staveb zpracovávané v jeho ateliéru: kostel sv. Juraja v Kostolaňoch pod Tribečom na Slovensku, farní kostel Nejsv. Trojice na Dobříši, kostel Biskupského gymnázia v Českých Budějovicích. Demonstroval tak zcela konkrétní současnou architektonickou práci v této oblasti a problémy, s nimiž je třeba počítat a pracovat. Teoretická východiska, o nichž se hovořilo v předešlých příspěvcích, tak dostala korelát v praktických ukázkách kvalitních architektonických návrhů a jejich velmi promyšlené reflexe.

Ředitel muzea umění Kolumba v Kolíně nad Rýnem Stefan Kraus zakončil přednáškový blok úvahami o vztahu umění jakožto estetického faktu a liturgie, které spolu vyvářejí jednotu v umění oslavy (*ars celebrandi*). Umění by nemělo být podle Krause jen záležitostí nedělního odpoledne, a tak se vytlačovat z každodenního života. Prožitek uměleckého díla se svou schopností duchovního přesahu vede člověka do nových rovin zakoušení konkrétního bytí sebe sama ve vztahu k transcenci, což ho přibližuje účasti na náboženském slavení.

## Kultivace člověka je dnes jediná cesta

Závěr konference patřil otevřené debatě všech účastníků, jíž se zúčastnil i pražský arcibiskup Dominik Duka, který nad celým setkáním převzal záštitu a také v debatě znovu upozornil na to, že jde o téma nanejvýš důležité, mající dlouhodobý vliv na náš každodenní život. Celou konferenci s velkým smyslem pro „příčné“ uchopení témat moderoval vedoucí Centra teologie a umění a hlavní organizátor akce Norbert Schmidt.

Konference, jíž se zúčastnila i řada kunsthistoriků, památkářů, architektů a umělců, svědčila o tom, že takto definované téma není určeno jen úzkému okruhu specialistů, ale že zasahuje do širších kulturních i obecně společenských rovin. Ukázala, že základní potřeba kultivace člověka jako jediná může vést ke kvalitním dílům jak uměleckým, tak obecně společenským – a že může vést i cestou kvalifikované diskuse na pomezí teologie a umění.